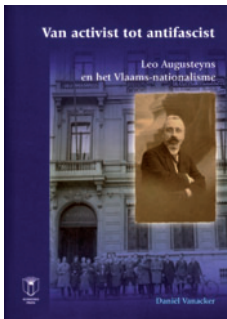
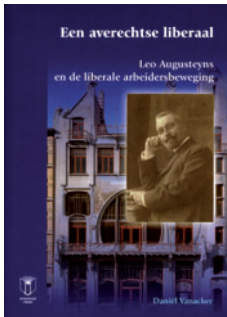

Els Witte,
prof. em. dr. VUB

DANIËL VANACKER
Een averechtse liberaal.
Leo Augusteyns en de liberale
arbeidersbeweging.
Van activist tot antifascist.
Leo Augusteyns en het
Vlaams-nationalisme

DANIËL VANACKER,
Een averechtse liberaal.
Leo Augusteyns en de
liberale arbeiders-
beweging.

Van activist tot
antifascist.
Leo Augusteyns en het
Vlaams-nationalisme,
Gent: Academia Press/
Liberaal Archief, 2008,
752 p.

Met de publicatie van de biografie van de Antwerpse politicus door de germanist-journalist Daniël Vanacker leveren de auteur, uitgever Academia Press en het Liberaal Archief een waardevolle bijdrage tot de historiografie van meer dan één onderzoeksterrein uit de Belgische politieke geschiedenis. Ze oordeelden terecht dat de figuur van Leo Augusteyns interessant genoeg is om er een uitvoerige biografie aan te wijden. Voor de periode 1890–1945 staat hij inderdaad model voor verschillende politieke stromingen die België toen kende.

Zo is hij tot en met een product van het Antwerps sociaal-progressief liberalisme. Zijn vader, een drukker, was de stichter-voorzitter van de liberale mutualiteit Help U Zelve, die voor WO I uitgroeide tot de grootste zorgkas van Antwerpen. Zoals het toen in minder gegoede milieus het geval was, zoekt hij na enkele jaren atheneumstudies een job als bediende en kan hij in stadsdienst treden. We zien hoe hij ook vrij snel zijn diensten als secretaris aanbiedt aan de Liberale Vlaamse Bond en hoe hij, ondersteund door Help U Zelve, tot politieke actie overgaat. Hij stelt zich kandidaat en wordt in 1906 op 36-jarige leeftijd verkozen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Het Antwerpse progressief liberalisme is dan zowel in de gemeenteraad als in de Kamer op zijn hoogtepunt en Augusteyns vertegenwoordigt er de radicale vleugel. Zoals dat ook in Brussel en in een paar Waalse steden het geval is voor een aantal mandatarissen, staat hij op sociaal vlak dicht bij de sociaaldemocraten. Regeling van arbeidsuren en lonen van bovenaf, nationalisering van

de mijnen, deelname van arbeiders in de bedrijfswinsten, overheidsmaatregelen bij werkloosheid, ziekte en ouderdom op basis van solidariteit behoren tot zijn programma en het spreekt voor zich dat hij eveneens opkomt voor het algemeen enkelvoudig stemrecht en voor de leerplicht.

Een republikeinse gezindheid heeft hij eveneens gemeenschappelijk met de socialisten. Hij komt er openlijk voor uit en aarzelt niet om de verwerpelijke Congopolitiek van Leopold II aan te vallen. Het levert hem kritiek op van het royalistische Antwerpse establishment, dat de dienst uitmaakt in het beschermcomité van de wezeninstelling die hij leidt. Het compromis dat hem na het conflict aangeboden wordt, heeft hij dan ook vooral aan zijn electoraal succes te danken.

Maar Augusteyns is tezelfdertijd ook representatief voor het vrijzinnig flamingantisme dat, zoals bekend, vooral in Antwerpen zijn bakermat had. In het Antwerpse stadhuis heeft het, vooral dankzij burgemeester Van Rijswijck, een sterke machtsbasis verworven. Als vrijmetselaar en overtuigd vrijdenker gaan voor Augusteyns vrijzinnigheid en Vlaamsgezindheid samen. Zijn Vlaamsgezindheid is bovendien nauw verbonden met zijn sociale visie. De materiële achterstand van Vlaanderen moet dringend aangepakt worden. Er moet daarbij veel aandacht gaan naar het onderwijs en dus ook naar de hogeschoolkwestie die in deze periode prioritair is geworden in de Vlaamse beweging. Deze Vlaamse reflex toont hij ook in de Kamer en hij is een van de eersten die er Nederlands spreekt.

Samen met zijn katholieke Antwerpse collega Henderickx voert deze Vlaamsgezinde houding hem in de richting van het activisme. Niet dat Augusteyns de meest radicale standpunten inneemt – tot de Raad van Vlaanderen treedt hij niet toe – maar het wekt wel verbazing dat hij niet begrijpt dat hij, door toedoen van de tegenstanders van de collaboratie met de Duitse bezetter, geïsoleerd geraakt in een bestuursfunctie die hij met de hulp van de bezetter in het Conservatorium heeft verworven. Ook is hij verwonderd achteraf de prijs te moeten betalen omdat hij mee aan de basis lag van de afzetting van twee Belgischgezinde topfiguren van die instelling. In februari 1921 komt hij, met de steun van liberale medestanders, vrij maar hij moet wel een nieuwe loopbaan opbouwen want hij heeft slechts uitzicht op een beperkt pensioen.

Zoals andere activisten treedt hij toe tot het Vlaams Front, zonder echter de nieuwe generatie Vlaams-nationalisten te volgen die het corporatisme en het fascistische gedachtegoed aanhangen. Augusteyns blijft democraat en zelfs antifascist en zoekt het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) niet op. Hij behoort daarmee tot een groep flaminganten waarover nog relatief weinig geweten is. Zijn aanhankelijkheid aan Borms brengt hem dan weer wél in het vaarwater van de nazicollaboratie. Hij is, zoals in het verleden tijdens de Bormsverkiezing (1928), opnieuw de centrale figuur van de organisatie van de viering van Borms tijdens de bezetting. De steun van de nazi's slaat hij daarbij niet af. Hij vraagt ook de vergoeding aan die de veroordeelde activisten wordt toegekend, waardoor zijn pensioeninkomen tijdens de bezetting verdrievoudigt. Het ontvangen bedrag moet hij na de Bevrijding terugbetalen. Het is dan ook in weinig eervolle omstandigheden dat hij eind 1945 overlijdt.

Tot daar de samenvatting van de politieke biografie die Daniël Vanacker ons heeft bezorgd. Van de auteur, die een kenner is van het activisme en van de periode rond WO I, is geweten dat hij zijn studies door veel bronnenonderzoek laat voorafgaan. Dat is voor deze biografie ook het geval. Archieven, egodocumenten, gepubliceerde bronnen, periodieken en dagbladen werden zorgvuldig geëxploreerd. Op basis van dit bronnenonderzoek brengt hij een gedetailleerd relaas tot stand met vele opmerkelijke citaten. Hij brengt dit verhaal zakelijk en nuchter en laat het aan de lezer over om te interpreteren en conclusies te trekken. Dat is voor die lezer niet altijd even gemakkelijk, zeker als men weet dat de auteur geen bronnenmateriaal heeft gevonden dat het standpunt van Augusteyns' tegenstrevers uit de doeken doet. Achter de opgegeven feiten en conflicten gaan immers nog andere waarheden schuil. Voor zijn relatie tot de vrijmetselarij is dat bijvoorbeeld zeker het geval.

Maar daar staat tegenover dat deze biografie eigenlijk nog een tweede boek omvat. Vanuit de betrokkenheid van vader Augusteyns bij Help U Zelve en vooral vanuit de affiniteit van de hoofdfiguur met de liberale arbeidersbeweging, is dit ook een boek geworden over het Antwerpse progressief liberalisme en zijn sociale organisaties. In de historiografie is dit nog altijd een verwaarloosd terrein. De inbreng van het sociaal liberalisme in de Belgische arbeidersbeweging wordt sterk onderschat en weinig historici voelen zich kennelijk geroepen deze geschiedenis te schrijven.

Dat Vanacker het zo belangrijke Antwerpse luik invult, komt dus meer dan gelegen. Ook in deze delen van zijn werk worden we immers uitvoerig op de hoogte gebracht van verschillende aspecten van de beweging die de liberalen in Antwerpen uitbouwden, aanvankelijk zelfs met meer succes dan de socialisten. De liberale mutualiteit biedt in deze periode dezelfde voordelen als de socialistische en ook zij breidt haar actieradius uit tot een apotheek, doktersbehandeling en een sanatorium. Een doktersstaking laat zien hoe weinig evident deze sociale actie is. De dokters willen immers zoveel mogelijk onafhankelijk blijven.

Zeer veel en interessante informatie krijgen we over de bakkerij van Help U Zelve. Ze wordt opgericht om het ziekenfonds en de politieke actie te ondersteunen. In een periode dat de arbeiders stemrecht krijgen is het inderdaad van belang om een grote achterban te hebben. Via een industriële bakkerij kan een zeer omvangrijk cliënteel gecontacteerd worden dat ook ten behoeve van politieke actie kan ingeschakeld worden. Omdat het zo'n winstgevende zaak is, kan er bovendien in infrastructuur geïnvesteerd worden en kan Help U Zelve via cafés en feestzalen een brede aanhang bereiken. Op die manier wordt er dan ook aan 'volksopvoeding' gedaan. Maar zoals dat ook bij de socialisten het geval is, ontstaan er in Help U Zelve ruzies die zelfs tot een afscheuring leiden. Maar zelfs dat kan het succes van de mutualiteit en de bakkerij niet afremmen. De twee verenigingen samen blijven groeien en zorgen ervoor bij verkiezingen eigen mandatarissen verkozen te krijgen. Op die manier daalt de impact van de liberale arbeidersbeweging op politiek vlak in elk geval niet.

In het stadsbestuur domineert het liberalisme al geruime tijd en dat heeft tot gevolg dat de liberale vakbond een basis heeft bij de stadswerklieden, in de havenondernemingen die door de stad mee uitgebaat worden en in bedrijven, zoals Bell Telephone, waarin liberalen het in de raad van bestuur voor het zeggen hebben. Bij de andere havenarbeiders en in de metaalsector is het veel moeilijker voet aan de grond te krijgen. Samenwerking voor gemeenschappelijke eisen is er wel, maar aan de basis overheerst toch vooral de concurrentie met de socialisten, zeker tijdens stakingen.

Hoe efficiënt de propaganda-actie van de liberale beweging was, zagen we al met het voorbeeld van Augusteyns. Ondanks de meningsverschillen tussen gematigde en radicaal progressieve liberalen krijgen ze beiden hun kandidaten verkozen en versterken ze het vrijzinnige en Vlaamse karakter van de stad. Vanacker brengt ons tevens goed op de hoogte van de wijze waarop het kartel tussen liberalen en socialisten in Antwerpen tot stand komt en functioneert. Het kartel versterkt de liberale positie in de gemeenteraad en zorgt mee voor de socialistische doorbraak, maar het einddoel – de katholieke meerderheid in het parlement breken – wordt zoals we weten niet bereikt. Dat zal pas na de oorlog, met de invoering van het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht gebeuren.

Kortom, door zo uitvoerig de aandacht te vestigen op de beweging achter Augusteyns, bezorgt de auteur ons veel nuttig materiaal voor de studie van het progressief liberalisme. Zijn gedetailleerde beschrijving van de verschillende deelorganisaties legt al een flink stuk van de Antwerpse situatie bloot en ze roept tevens veel vragen op met betrekking tot de beweging in andere steden en haar relatie tot de andere onderdelen van de arbeidersbeweging (sociaaldemocratie, christendemocratie, daensisme). In welke mate is Antwerpen uniek en waar liggen de verschillen met de andere steden? Hoe ziet de strijd met de rivalen er elders uit? Staan gematigden en radicalen overal zo scherp tegenover elkaar? Waarom wordt deze sterke beweging na de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht zo vlug uitgehold? Vragen rijzen er ook met betrekking tot de politiek-culturele en ideologische functies van de beweging. Welke ideologie verspreidt ze tijdens de feesten, de opvoeringen en via de speeches? En welke impact heeft het liberaal progressisme op het college van burgemeester en schepenen en dus op het beleid van de stad, op economisch, sociaal en vooral op onderwijsvlak? En hoe werkt dat alles later door?

Met het werk van Daniël Vanacker is zeker een stap vooruit gezet. Voor het aan de oppervlakte brengen van zoveel interessante gegevens moeten we hem zonder meer danken. Maar er blijft nog veel historisch werk te doen vooraleer deze stroming haar rechtmatige plaats in de Belgische historiografie krijgt.